מִשּׁוּם רַבִּי שֵׁילָא אָמְרוּ חָתָן פָּטוּר וְהַשּׁוֹשְׁבִינִין וְכָל בְּנֵי הַחוּפָּה חַיָּבִין, שסובר כדעת ת"ק שאין פטור של 'עוסק במצוה' ולכן השושבינין חייבים בקריאת שמע, והחתן פטור מחמת שהוא טרוד בטירדא דמצוה ואינו יכול ליישב דעתו אפילו שעה קלה (רש"י, ע"פ ריטב"א ובעל המאור ומהרש"א), ואין לחייבו ליישב דעתו כמו אבל שחייבוהו ליישב דעתו כדי לקיים מצות סוכה, כיון שטרוד במצוה, בשונה מאבל שטרדתו היא רשות ולדברי הכל יש לו ליישב דעתו (ר"ן, בביאור דעת רש"י). ולדעת הסוברים שלדברי הכל 'העוסק במצוה פטור מהמצוה' [ראה לעיל (כה ע"ב ד"ה חתן)] רבי שילא סובר שחתן אינו יכול לכוון אף בפסוק ראשון בשונה מהשושבינים שאינם טרודים כל כך (ריטב"א; ר"ן בפי' הראשון), ויש שכתב, שאף ש'העוסק במצוה פטור מן המצוה', אך בשבעת ימי המשתה שלאחר הנישואין אין בני החופה והחתן נחשבים ל'עוסק במצוה', ולכן חייבים בכל המצוות חוץ מתפילה ותפילין כיון שמצוי שכרות (ר"ן בפי' השני).

ולדברי הכל חתן פטור בלילה הראשון כדברי המשנה (ברכות טז, א), ונחלקו ת"ק ורבי שילא רק בשבעת ימי המשתה שאין בהם טירדה, אולם שייך בהם שכרות וקלות ראש (רמב"ן במלחמות; ריטב"א), ויש שכתב, שנחלקו אף בלילה הראשון ורבי שילא פוטר כדעת התנא בברכות שם (ביאור הגר"א או"ח לח, ז, בדעת השו"ע).

■ להלכה, חתן ושושביניו פטורים מתפילין כל השבעה ימים במקום החופה ששכיח שם שכרות וקלות ראש (שו"ע או"ח לח, ז, ומשנ"ב שם, כב), וכן מתפילה (משנ"ב שם, כג), ובקריאת שמע רק החתן פטור בלילה הראשונה (ראה שו"ע שם ע, ג וביאור הגר"א לח, ז). ויש שכתבו שבזמננו שאין מכוונים, חייבים החתן והשושבינים בתפילה ותפילין (משנ"ב לח, כג, בשם תשובת רמ"א), ויש שכתב שגם בזמננו פטורים משום ש'עוסק במצוה פטור מן המצוה' (מג"א שם, ז וכדעת רש"י), ויש שכתב שלענין תפילה אין להקל (ביאור הגר"א שם ח), ונהגו שהחתן ושאר בני החופה מניחים תפילין ומתפללים, כדעת הרמ"א (משנ"ב שם).

כּוֹתְבֵי סְפָרִים תְּפִילִּין וּמְזוּזוֹת וְכוּ', פְּטוּרִין מִקְּרִיאַת שְׁמַע וּמִן הַתְּפִלָּה וּמִן הַתְּפִילִּין וּמִכָּל מִצְוֹת הָאֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה, וכשאינם רגילים לעזוב את מלאכת הכתיבה לצורך עסקיהם (ספר הבתים בית תפלה ו, ד), או שמדובר באופן שלא ניתן לדחות את הכתיבה או המכירה, כגון שהלוקח צריך לצאת מהעיר וכדו' ואין באפשרותו להמתין (לבוש או"ח לח, ח), וראה עוד לעיל (כה, א) מחלוקת ראשונים האם פטור גם באופן שיכול לקיים שניהם. ובירושלמי (ברכות א, ב) אמרו בשם רבי חנינא בן עקביא, שכותבי סת"ם מפסיקים לקריאת שמע ולתפילה ולתפילין. והיינו באופן שניתן לקיים את שתי המצוות (מג"א לח, ט), או באופן שיכולה המצוה להיעשות על ידי אחרים (קרבן נתנאל ט, י), ויש שכתב, שהירושלמי חולק על הגמ' וסובר שבכל אופן כותבי סת"ם חייבים בשאר מצוות (ב"י או"ח לח, בדעת הרמב"ם שהשמיט את דין כותבי סת"ם). ■ להלכה, כותבי סת"ם חייבים בתפילין בשעת קריאת שמע ותפילה (שו"ע או"ח לח, ח), ואם נזדמן להם לוקח שאינו יכול להמתין, פטורים מתפילין קריאת שמע ותפילה (רמ"א שם ומשנ"ב שם, כו).

הֵן וְתַגָּרֵיהֶן וְתַגָּרֵי תַגָּרֵיהֶן, העוסקים בדבר כדי להמציא לאחרים הצריכים להם (רש"י), ודוקא שעיקר כוונתם הוא להמציא לצריך להם, אולם אם עיקר עיסוקם בדבר הוא לצורך פרנסתם, אינם נחשבים עוסקים במצוה כלל (מג"א לח, ח, בדעת רש"י, וראה ביאה"ל שם ומרומי שדה שחילקו בין כותבי סת"ם לתגרים).

לְאַתּוֹיֵי מוֹכְרֵי תְּכֵלֶת, התנא הוסיף לרבות אף מוכרי תכלת, לפי שיש בהם חידוש יותר מכותבי תפילין, שבתכלת יתכן שימלך הקונה ויעשה בהן מלאכה אחרת שאינה של מצוה. או משום שציצית היא חובת הבגד ויכול להיפטר ממנה על ידי שיפקירה וכדו', בשונה מתפילין שהם חובת גברא וחייב לקנותם (ר"י מלוניל). ואף לדעת רבי חנניה מוכרי תכלת פטורים, אלא שטעמו משום שכל העוסקים במצוות פטורים, ונקט כותבי ספרים ותגריהם לחידוש אף שאינם עוסקים במצוה עצמה אלא רק להמציא לאחרים פטורים (ע"פ ריטב"א לעיל כה, ב; ערוך לנר). ויש שכתב, שלדעת רבי חנניה בן עקביה אין מוכרי תכלת פטורים משום שאין שאר עוסקים פטורים אלא רק כותבי ספרים תפילין ומזוזות פטורים מן המצוות, לפי שהם אינם יכולים לקיים שניהם מחמת שאומנותם בכך, אך שאר עוסקים במצוות הדבר מסור ללב אם יכולים לקיים את שניהם בלי טורח (פני שלמה).

לְקַיֵּים דִּבְרֵי רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי וְכוּ' הָעוֹסֵק בְּמִצְוָה פָּטוּר מִן הַמִּצְוָה, לפי שהפריזו לפטור את כל העוסקים במלאכת שמים, הוסיפו לומר שהוא על פי רבי יוסי הגלילי (ריטב"א לעיל כה, ב). ויש שפירש, שמהפסוק 'בלכתך בדרך' לא מוכרח שאף העוסק במצוה כדי שיהיה לאחרים מצוות, פטור, ומתוך דברי רבי יוסי שאמר 'העוסק', למדים שאף מי שאינו מקיים את המצוה אלא עסוק בה, פטור ממצוה אחרת (ערוך לנר).

הוֹלְכֵי דְרָכִים בַּיּוֹם פְּטוּרִין מִן הַסּוּכָּה וְכוּ', כשהולכים לדבר הרשות כגון לעשות סחורה, ונלמד מהכתוב 'בסוכות תשבו' שהישיבה בסוכה צריכה שתהיה כישיבתו בביתו, ולכן כשם שיוצא מביתו לסחורה כן יכול לצאת מסוכתו לסחורה (רש"י), ואין חיוב לחפש סוכה בדרך ולישב בה, שחיוב סוכה הוא במקום דירה ודרך אינו מקום דירה (שו"ת הרשב"א ז, רצו). ומה שכתב רש"י הולכים 'לעשות סחורה', הוא לאו דוקא, אלא גם אם יוצא לטיול להנאתו פטור מסוכה, כיון שדרך בני אדם לצאת מביתם לטיול, ואין צריך דוקא הליכה לצורך (הערות הגרי"ש אלישיב), ויש שכתב שיציאה לצורך טיול וכדו' שאין בה שום צורך אלא הנאה בלבד, אינה פוטרת מסוכה (אגרות משה או"ח ג, צג).

פְּטוּרִין מִן הַסּוּכָּה בַּיּוֹם וְחַיָּבִין בַּלַּיְלָה, היינו שצריכים לחפש סוכה במקום שנמצאים שם בלילה, אולם אם אין שם אינם צריכים לבנות סוכה (מאירי; רמ"א או"ח תרמ, ח), שאם יצטרך לבנות סוכה, יעמול בה הרבה ואין זה 'כעין תדורו' (ביאה"ל שם, בשם בגדי ישע וחיי אדם). ויש שכתב, שביום פטורים היינו שאינם צריכים לבנות שם סוכה לפי שדעתם ללכת לאלתר, ובלילה שדעתם לנוח שם צריכים לבנות סוכה (מאירי בשם יש אומרים; מג"א שם, טו). ■ להלכה, יש להשתדל בלילה למצוא סוכה אך אין מחוייב לבנותה שם (שו"ע ורמ"א שם, ומשנ"ב שם, מב).

הוֹלְכִין לְדָבָר מִצְוָה פְּטוּרִין בֵּין בַּיּוֹם וּבֵין בַּלַּיְלָה, אף שאינם הולכים רק ביום, משום שטרודים במחשבת המצוה ובתיקוניה (רש"י), ועוד שכשנחים וישנים בלילה בדירת קבע יכולים לעסוק למחר יותר בעסק המצוה (מרדכי רמז תשמ, בשם ראבי"ה). ופטורים אף כשסוכה מזומנת להם (מאירי). ויש שכתבו, שפטורים רק באופן שעל ידי השינה בסוכה יתבטלו מהמצוה (רא"ה; ריטב"א). ראה ביאורנו לעיל (כה, א ד"ה שלוחין), במחלוקת הראשונים האם הפטור של 'עוסק במצוה' הוא גם באופן שלא יפריע להם בקיום המצוה.

■ המשך במילואים עמ' 126